УДК 336.64:657.9

JEL F39, g32, M41

ORCID ID 0000-0003-0621-8513, 0000-0003-0114-4746

DOI <https://doi.org/10.17721/tppe.2020.41.1>

Мисака Г.В., канд. екон. наук, доцент
КНУ імені Тараса Шевченка

Дерун І.А., канд. екон. наук,
КНУ імені Тараса Шевченка

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРОФЕСІЙНОЮ УСПІШНІСТЮ КОМПАНІЇ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ УПРАВЛІННЯ ЇЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ (ЗА МЕТОДОМ VAIC)

Встановлено, що професійна успішність компанії є визначальною нефінансовою ознакою ефективного управління її інтелектуальним капіталом. Доведено, що кількісне вимірювання професійної успішності компаній забезпечує можливість верифікації результатів оцінки ефективності управління їх інтелектуальним капіталом. На прикладі клубного рейтингу УЄФА за 2014-2018 рр. та щорічних річних звітів футбольних клубів, які входять до його ТОП 50, емпіричним шляхом проаналізовано переваги та недоліки використання методу VAIC для оцінки ефективності управління інтелектуальним капіталом суб'єктів господарювання.

Ключові слова: інвестований капітал, інтелектуальний капітал, людський капітал, метод VAIC, структурний капітал, професійна успішність, фінансова звітність.

Постановка проблеми. В умовах постіндустріальної інноваційної економіки стратегічний розвиток та успішність будь-якого суб'єкта господарювання істотно залежить від того, наскільки вдало відбувається розпорядження інтелектуальним капіталом (ІК), який він спромігся акумулювати в минулому, перманентно нарощує на поточному етапі діяльності та шукає його якісно нові форми для впровадження у майбутньому. Розмаїття складових ІК та особливості визначення впливу, який вони чинять на компанію, зумовлюють об'єктивну неможливість застосування до них єдиного вимірника. Водночас системність їх розвитку поза визначенням низки різнопланових показників для регулярного оцінювання, аналізу та контролю досягнутого рівня ставиться під питання. Тоді як в сучасних умовах висококонкурентного середовища та обмежених можливостей фінансування плідність господарювання потребує визначення ефективності використання компанією свого ІК задля збалансованого управління різними аспектами її діяльності. У свою чергу неспроможність сформувати достовірну картину умов та результатів використання ІК ускладнює не лише прийняття рішень щодо оперативного управління окремими компонентами ІК, але й формування різнопланової оцінки ефективності проваджуваних заходів щодо його еволюціонування в загальній системі координат стратегії розвитку компанії.

Аналіз останніх публікацій. Проблемами розробки підходів до вимірювання та оцінювання ІК займаються ряд вітчизняних та іноземних науковців, а саме: В. Базилевич [1], В. Вірченко [2], О. Кендюхов [3], Л. Лігоненко [4], А. Чухно [5], Ф. Гу та Б. Лев [6], Д. Лайзе та Дж. Яццоліно [7], А. Пуліч [8; 9], С. Столе, П. Столе та С. Ахо [10] та багато інших.

Переважна більшість вітчизняних науковців займаються розробкою теоретико-методологічні питань оцінки складових елементів ІК. Так, А. Чухном було запропоновано дещо оригінальне бачення структури ІК на рівні суб'єкта господарювання, який, на його думку, формується з людського та технологічного капіталу, який, у свою чергу, виступає сукупністю науково-технічних та управлінських структур [5]. Трансформування ж абстрактного поняття «ІК» в конкретні економіко-правові та облікові категорії інтелектуальної власності та нематеріальних активів вивело питання його оцінки на новий рівень. В. Базилевич наголошує, що проблема оцінювання об'єктів інтелектуальної власності не має однозначного вирішення через те, що їх вартість не може визначатися в межах теорії витрат виробництва, у той час як їх цінність визначається не кількісними характеристиками, а смисловим потенціалом [1, с. 7]. В. Вірченко вважає, що традиційні методи економічного аналізу застосувати до результатів інтелектуальної діяльності важко, і пропонує оцінювати об'єкти інтелектуальної власності з використанням витратного, порівняльного та доходного підходів [2, с. 19-20], що відповідає базовим нормам МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» (IFRS 13 Fair Value Measurement). Л. Лігоненко для апробації методологічних підходів до вартісної оцінки ІК у вітчизняних реаліях сформувала вибірку з 22 підприємств України, акції яких котируються на Українській фондовій біржі [4, с. 49], проте які саме конкретні методи було застосовано в даній роботі автором не зазначено. Тоді як О. Кендюхов здійснив спробу адаптувати принципи та функціонал організаційно-економічного механізму управління компанією до специфіки ІК з метою підвищення його ефективності [3].

Натомість, іноземні науковці розробляють оригінальні методи вимірювання та оцінки ІК та проводять їх емпіричне тестування. В основу методологічного підходу більшості таких розробок покладено унікальну здатність ІК виступати каталізатором реалізації потенціалу фізичного та фінансового капіталів компанії та втілювати здобуті у такий спосіб конкурентні переваги в підвищений фінансовий результат діяльності. Такі методи забезпечують оцінювання ефективності управління ІК на основі порівняльного аналізу прибутковості активів (так звані Return on Assets Methods – ROA). Так, Ф. Гу та Б. Лев для ілюстрації розробленого ними методу прибутку від капіталу знань (Intangible Driven Earnings – IDE) провели розрахунки на підставі усереднених показників фінансової звітності 28 883 компаній з 24 галузей [6, с. 10]. Тоді як А. Пуліч зазначає, що усі дані, які він використовує для унаочнення авторської методики VAIC (Value added intellectual coefficient – VAIC), узяті з навчальних прикладів (case studies) окремих компаній, причому назви компаній, щодо яких проводиться порівняльний аналіз, не розкриваються. Натомість для розрахунків показника VAIC в динаміці використано дані компанії Schweppes [8, с. 706-708; 9]. Дж. Яццоліно та Д. Лайзе у своїй роботі, присвяченій критичному

аналізу методу VAIC, на підкріплення власної позиції використовують результати розрахунків на основі умовних даних [7, с. 558]. П. Столе, С. Столе та С. Ахо, критикуючи метод VAIC [10, с. 540], ілюструють сформовані аргументи розрахунками на підставі даних фінансової звітності компаній, цінні папери яких котуються на Гельсінській фондовій біржі.

Невирішені частини проблеми. Система бухгалтерського обліку та фінансової звітності, як надійне джерело стандартизованих відомостей про фінансовий стан та результати діяльності суб'єкта господарювання, відображає лише незначну частину його ІК. В її фокус потрапляють виключно ті компоненти ІК, які піддаються вартісному оцінюванню і можуть бути обчислені лише деякими атомістичними (спрямованими на оцінку окремих складових ІК) методами прямого вимірювання (Direct Intellectual Capital Methods). Неспроможність обліку та звітності задовольнити ключові інформаційні потреби управління ІК підприємства спонукає до пошуку нових методів його оцінки, однак безумовна складність вирішуваної проблематики призводить до розробки або холістичних (таких, що формують загальну оцінку ІК) методів, або таких, в яких використовуються негрошові вимірники (Scorecard Methods). У свою чергу це ускладнює як прийняття рішень щодо оперативного управління окремими компонентами ІК, так і формування різнопланової оцінки ефективності проваджуваних заходів щодо його еволюціонування в загальній системі координат стратегії розвитку компанії.

На нашу ж думку, визначення зв'язку між рівнем розвитку ІК компанії та її професійною успішністю і фінансовою результативністю є важливим науковим та прикладним завданням, якому наразі приділяється недостатньо уваги, в першу чергу, через брак достовірної та порівнюваної інформації, який слід вважати головною причиною паралельного ускладнення одних та симпліфікації інших методів оцінки ІК суб'єкта господарювання.

Мета статті полягає у співставленні професійних рейтингів як об'єктивно сформованих нефінансових показників успішності функціонування компанії з величиною її ІК для оцінки ефективності управління ним в умовах висококонкурентного середовища за допомогою методики VAIC.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі визначено та емпірично встановлено зв'язок між ефективністю управління ІК компаній та їх місцем у рейтингах професійних досягнень. Оцінювання ефективності використання ІК проводилося на основі авторської методики VAIC А. Пуліча, алгоритм застосування якої передбачає обчислення системи фінансових коефіцієнтів з використанням даних публічної фінансової звітності компаній. Аналіз зазначеної системи фінансових коефіцієнтів в динаміці дозволяє встановити, як кожна складова ІК компанії впливає на загальний рівень ефективності використання її ІК та визначити перспективні напрями посилення її конкурентних переваг.

На основі компаративного аналізу отриманих результатів ефективності використання ІК за методикою VAIC з показниками рейтингу професійної успішності компаній в динаміці визначено роль як їх ІК загалом, так і окремих його складових у забезпеченні досягнутих компаніями професійних здобутків, а також дано оцінку

перевагам та недолікам методики VAIC як методу оцінки ефективності ІК для галузевих та міжгалузевих досліджень на мікрорівні.

Результати дослідження. Сучасна практика вимірювання професійної успішності компаній поза системою їх фінансових показників, як правило, спирається на метод експертних оцінок, застосування якого традиційно супроводжується певною заангажованістю та суб'єктивізмом. Тому найперше завдання в рамках нашого дослідження полягало в пошуку такого рейтингу професійної успішності компаній, який був би:

- 1) логічним та зрозумілим за методикою ранжування;
- 2) прозорим за порядком формування;
- 3) авторитетним за професійним статусом суб'єкта, який його оприлюднює;
- 4) регулярно оновлюваним.

На нашу думку, усім вище переліченим ознакам відповідає клубний рейтинг УЄФА (UEFA Club Rankings) [12]. УЄФА (Союз європейських футбольних асоціацій (англ. Union of European Football Associations, UEFA)) є найвпливовішою та найбагатшою з шести континентальних конфедерацій, які входять до Міжнародної федерації футболу (ФІФА). Також варто відзначити виняткову роль комплексного управління людським капіталом, як складової ІК, для забезпечення високих досягнень у професійному спорті, особливо його командних видах. Дана обставина стала додатковим аргументом на користь вибору топ-50 клубів з рейтингу УЄФА [13] для емпіричного дослідження зв'язку між розміром ІК компаній та їх місцем у рейтингу професійної успішності.

Важливим нюансом методики формування клубного рейтингу УЄФА є те, що він являє собою кумулятивний показник, що ілюструє сумарні досягнення кожного клубу за п'ять сезонів поспіль – власне сезону, за який оприлюднюється рейтинг та чотирьох попередніх. В європейських чемпіонатах футбольний сезон частково припадає на два календарні роки, тому річна звітність формується клубами станом на 30.06 кожного року. Таким чином, для співставлення даних рейтингу УЄФА станом на 30.06.2018 р. з величиною ІК відповідних клубів було опрацьовано їх фінансову звітність за п'ять попередніх звітних періодів. Дані щодо ринкової вартості акцій клубів бралися станом на звітну дату кожного року.

Наразі для зовнішніх стейкхолдерів єдиним доступним джерелом достовірної та порівнюваної інформації для оцінки ІК виступає публічна фінансова звітність компаній. Під час збору даних для проведення розрахунків та аналітичних узагальнень було встановлено, що частину клубів зареєстровано у формі товариств з обмеженою відповідальністю (наприклад, Баєр 04 (Лeverкузен), Челсі, Манчестер Сіті, Динамо (Київ)), тому вони взагалі незобов'язані оприлюднювати свою фінансову звітність; інші клуби організовано як приватні акціонерні товариства (приміром, Шахтар (Донецьк), Арсенал (Лондон), Вільярреал, ПСВ Ейндховен, Zenit, Баварія (Мюнхен)), тому їх цінні папери не котируються на фондових майданчиках. Такі гранди європейського футболу як Реал (Мадрид), Атлетико (Мадрид), Барселона та Севілья функціонують у статусі зареєстрованих асоціацій (registered association), права власності на які надаються виключно членством у відповідній асоціації.

Щорічні звіти деяких клубів (Бенфіка, Бешикташ, Фенербахче, Порту, Спортинг) не містять усієї інформації, необхідної для оцінки ефективності ІК. Таким чином, для виконання завдань, поставлених перед даним дослідженням, усю необхідну інформацію вдалося зібрати щодо 7 клубів, а саме Ювентус, Боруссія (Дортмунд), Манчестер Юнайтед, Олімпік (Ліон), Лаціо та Селтік.

Визначення ефективності використання ІК за методом VAIC базується на вимірюванні доданої вартості, що, створюється його фізичним, фінансовим та ІК [9, с. 19-20]. Як результируючий показник будь-якого бізнесу, додана вартість складається з операційного прибутку, витрат на оплату праці та амортизації необоротних активів. Оскільки додана вартість знаходиться у безпосередньому зв'язку з сумарною величиною ресурсів, інвестованих у компанію, то спроможність компанії досягти успіху, в тому числі й в управлінні ІК, визначається сумарною ефективністю інвестованого (employed), людського (human) та структурного (structural) капіталу в процесі створення доданої вартості. На думку розробника даного метода А. Пуліча, додана вартість становить величину ІК компанії, а витрати на оплату праці слід трактувати як інвестиції у людський капітал. Тому структурний капітал він визначає як різницю між доданою вартістю та витратами на оплату праці. Ефективність же людського капіталу для цілей даної методики пропонується розраховувати як відношення доданої вартості до інвестицій в людський капітал, тоді як ефективність структурного капіталу визначається як відношення розрахункової величини структурного капіталу до доданої вартості. Звідси ефективність ІК за методом VAIC розраховується за формулою:

$$ICE = HCE + SCE \quad (1)$$

де ICE – ефективність ІК; HCE – ефективність людського капіталу; SCE – ефективність структурного капіталу.

З метою комплексної оцінки ефективності ІК для тлумачення отриманих за методикою VAIC результатів А. Пуліч визначив порогові межі значень показника ефективності ІК за різного рівня продуктивності компанії, а його послідовники Дж. Яццоліно та Д. Лайзе доповнили їх значеннями показників ефективності його складових – людського та структурного капіталу (табл. 1).

Таблиця 1

Тлумачення значень показника ефективності ІК за методикою VAIC

Значення			Інтерпретація
HCE	SCE	ICE	
<1,00	<0,00	<1,00	Найгірша продуктивність ІК на рівні виживання – покриваються виключно витрати, пов'язані із персоналом. Якщо $ICE < 1$, то компанія не в змозі задовольнити свої поточні потреби
[1; 1,13)	[0; 0,12)	[1; 1,25)	Низька продуктивність ІК – недостатній рівень для стрімкого розвитку. Підприємство не може покрити усі свої зобов'язання

[1,13; 1,44)	[0,12; 0,31)	[1,25; 1,75)	Задовільна продуктивність ІК – відсутня гарантія довгострокової безпеки, а успіх є невизначеним. При цьому усі зобов'язання підприємство може покрити самостійно
[1,44; 2)	[0,31; 0,5)	[1,75; 2,5)	Достатня продуктивність ІК – мінімальний рівень для ефективного ведення бізнесу у більшості секторів економіки (інтенсивні інвестиції у розвиток)
≥2,00	≥0,5	≥2,50	Висока продуктивність ІК – бізнес дуже успішний. Спостерігається у високотехнологічних компаній

Джерело: систематизовано авторами за даними [7, с. 554-555; 9, с. 13].

Визначення ефективності ІК є важливим, однак лише проміжним етапом даної методики, оскільки VAIC як інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості також залежить ще й від ефективності інвестованого капіталу:

$$VAIC = ICE + CEE, \quad (2)$$

де CEE – ефективність інвестованого капіталу (відношення доданої вартості до величини інвестованого капіталу як суми чистих активів компанії). [9, с.20]

Результати проведених розрахунків ефективності людського, структурного, інтелектуального та інвестованого капіталу, а також інтелектуального коефіцієнту доданої вартості (VAIC) з використанням показників публічної фінансової звітності клубів зі сформованої вибірки за досліджуваний період наведено в табл. 2.

Таблица 2

Інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості (VAIC) та його складові футбольних клубів зі сформованої вибірки за 2014-2018 рр.

Клуб	Сезон	Місце в рейтингу клубів УЄФА	Коефіцієнти ефективності за методом VAIC				VAIC
			HCE	SCE	ICE	CEE	
Ювентус	2013/2014	16	1,658	0,397	2,055	6,532	8,587
	2014/2015	14	1,725	0,420	2,145	6,947	9,091
	2015/2016	9	1,758	0,431	2,189	6,513	8,702
	2016/2017	5	2,079	0,519	2,599	5,219	7,817
	2017/2018	5	1,819	0,450	2,269	5,891	8,160
Боруссія (Дортмунд)	2013/2014	15	1,456	0,313	1,769	1,080	2,849
	2014/2015	13	1,471	0,320	1,792	0,607	2,398
	2015/2016	8	1,618	0,382	2,000	0,733	2,733
	2016/2017	7	1,416	0,294	1,710	0,807	2,517
	2017/2018	10	1,678	0,404	2,082	0,932	3,014
Манчестер Юнайтед	2013/2014	6	1,614	0,380	1,994	0,695	2,689
	2014/2015	10	1,699	0,412	2,111	0,720	2,831
	2015/2016	20	1,722	0,419	2,141	0,872	3,013
	2016/2017	15	1,806	0,446	2,253	0,996	3,249
	2017/2018	12	1,653	0,395	2,048	1,150	3,199
Рома	2013/2014	55	0,936	-0,068	0,868	-1,212	-0,343
	2014/2015	46	1,570	0,363	1,933	-2,041	-0,108
	2015/2016	51	1,394	0,282	1,676	-1,794	-0,119

	2016/2017	37	1,304	0,233	1,537	-2,132	-0,596
	2017/2018	21	1,417	0,294	1,711	-2,144	-0,433
Олімпік (Ліон)	2013/2014	12	2,137	0,532	2,670	1,477	4,147
	2014/2015	25	2,586	0,613	3,200	1,424	4,624
	2015/2016	28	2,813	0,645	3,458	1,940	5,398
	2016/2017	23	1,406	0,289	1,694	0,616	2,310
	2017/2018	25	1,422	0,297	1,719	0,634	2,353
Лацио	2013/2014	41	1,354	0,262	1,616	0,890	2,506
	2014/2015	40	1,409	0,290	1,699	3,972	5,672
	2015/2016	27	1,140	0,123	1,263	7,561	8,824
	2016/2017	33	1,640	0,390	2,030	4,619	6,649
	2017/2018	36	1,815	0,449	2,264	2,533	4,797
Селтік	2013/2014	62	1,500	0,333	1,833	1,052	2,886
	2014/2015	55	1,160	0,138	1,298	0,909	2,206
	2015/2016	54	1,200	0,167	1,367	0,971	2,337
	2016/2017	48	1,351	0,260	1,611	1,227	2,838
	2017/2018	47	1,356	0,263	1,619	1,103	2,722

Джерело: розраховано авторами на основі річних звітів футбольних клубів за 2014-2018 рр.

Результати розрахунків, наведених в табл.2, демонструють, що за деякими виключеннями значення інтелектуального коефіцієнту доданої вартості (VAIC) та його складових у команд зі сформованої вибірки свідчать про продуктивність їх ІК на рівні не нижче задовільного (див. табл.1). Для трійки команд, які протягом досліджуваних періодів не опускалися в клубному рейтингу УЄФА нижче 20 місця (Ювентус, Борусія (Дортмунд) та Манчестер Юнайтед) характерні стабільно високі значення коефіцієнтів ефективності усіх видів капіталу та низька амплітуда їх коливань. На нашу думку, саме комплексне дотримання зазначених трендів супроводжує професійні досягнення найбільш успішних команд. На користь даного висновку свідчить порівняльний аналіз показників Боруссії (Дортмунд) та Селтіка, який в досліджуваній вибірці є єдиним клубом, що постійно прогресував у своїх професійних здобутках і за 5 сезонів піднявся на 15 позицій в рейтингу УЄФА – з 62-ої у 2013/2014 на 47-му в 2017/2018. Хоча значення інтелектуального коефіцієнту доданої вартості (VAIC) цих клубів не надто різняться, проте для Боруссії (Дортмунд) характерний більш високий рівень коефіцієнта ефективності ІК та відносна стабільність його значень, тоді як Селтік демонстрував вищі значення коефіцієнта ефективності інвестованого капіталу, але значення коефіцієнта ефективності його ІК рідко сягали рівня задовільної продуктивності ІК.

Відносно стабільний у своїх професійних досягненнях Олімпік (Ліон), який протягом сезонів 2014-2018 рр. займав місця з 12-го по 28-е, початково відзначався порівняно високими значеннями як, власне, інтелектуального коефіцієнту доданої вартості (VAIC) так і окремих його складових. В результаті ж співставлення значень розрахованих за даними його фінансової звітності коефіцієнтів ефективності з місцями, які команда посідала в рейтингу УЄФА, можна спостерігати наступне: випереджаючи в рейтингу УЄФА сезону 2013/2014 Ювентус та Боруссію (Дортмунд) та маючи набагато кращі показники ефективності людського та інтелектуального

капіталу, Олімпік (Ліон) протягом наступних двох сезонів демонстрував нарощення як, власне, самого інтелектуального коефіцієнту доданої вартості (VAIC), так і усіх його складових. Однак ці тенденції супроводжувалися обвалом в професійному рейтингу до 25-го, а потім і до 28-го місця з 12-го, який команда посідала в сезоні 2013/2014. В подальшому Олімпік (Ліон) не зміг зберегти рівень ефективності ІК та закріпити короточасний успіх в професійній сфері, а саме, 23-е місце в сезоні 2016/2017, і знов опустився на 25-е місце в сезоні 2017/2018, а показник ефективності його людського капіталу знизився удвічі.

Задовільну та низьку продуктивність ІК Роми протягом досліджуваних сезонів можна витлумачити як одну з причин посередніх результатів, які демонструє команда. Разом з проблемами фінансового характеру – суттєва збитковість діяльності, що спричинила від'ємні значення чистих активів – це істотно вплинуло на спроможність команди створювати додану вартість. Водночас тенденції зміни показника ефективності людського капіталу Роми є доволі показовими: маючи в сезоні 2013/2014 його найнижче значення з-поміж усієї сукупності досліджуваних клубів, яке до того ж було меншим за 1, команда вже в наступному сезоні наростила його у півтора рази, і незважаючи на постійну збитковість своєї діяльності, їй вдавалося підтримувати його значення на рівні, що можна порівняти з Селтіком та Олімпіком (Ліон). Це супроводжувалося постійним підвищенням Роми в рейтингу УЄФА – з 55-го в 2013/2014 до 21-го в 2017/2018. Очевидно, що стратегія власників клубу, спрямована на підтримку належного рівня фінансування людського капіталу, сприяла збереженню кадрового потенціалу та його мотивації до професійних досягнень.

Найкраще досягнення Лаціо – 27-е місце в рейтингу УЄФА в сезоні 2015/2016 – супроводжувалося найвищим значенням інтелектуального коефіцієнту доданої вартості (VAIC) за усі досліджувані періоди. Однак відбулося це завдяки істотному зростанню лише ефективності інвестованого капіталу, тоді як коефіцієнти ефективності людського, структурного та, відповідно, інтелектуального капіталу продемонстрували найнижчі значення. Загалом же з-поміж усіх досліджуваних клубів саме для Лаціо виявилися характерними найбільш істотні коливання значень коефіцієнтів ефективності усіх видів капіталу, які обраховуються в рамках даної методики. На нашу думку, цілком ймовірно, що регулярні злети та падіння Лаціо в рейтингу УЄФА можна пояснити нестабільністю результатів управління складовими інтелектуального коефіцієнту доданої вартості (VAIC). Це ставить під питання ефективність використання не лише фінансового та фізичного капіталу компанії, що знаходять своє безпосереднє відображення в системі бухгалтерського обліку та звітності, а й унікального та значною мірою невідчутного ІК, підходи до оцінки якого істотно залежать як від застосовуваного методу, так і від інформаційної бази.

Висновки. Проведене дослідження показало, що в умовах висококонкурентного середовища результати оцінки ефективності управління ІК компаній не завжди адекватні рейтингам їх професійних досягнень як об'єктивно сформованим нефінансовим показникам успішності функціонування компаній. Зважаючи на беззаперечний вплив ІК та окремих його складових на результати, що досягаються

професіональними футбольними клубами, розбіжності в оцінці ефективності їх ІК та рейтингах їх професійних здобутків можуть спричинятися як недосконалістю власне самого методу VAIC, так і обмеженнями, які накладаються на його інформаційне забезпечення, що має бути достовірним та порівнюваним.

Вочевидь, що парадоксальність даної ситуації пояснити аргументацією, що застосовується в рамках методу VAIC, складно. Але тут варто узяти до уваги усю багатогранність невідчутної природи ІК, яку подекуди важко виміряти за допомогою показників фінансової звітності. Зокрема, надзвичайну роль у високих професійних здобутках відіграють психологічні аспекти формування мікроклімату в колективі (конфлікти гравців між собою, з тренером тощо), а також безумовна важливість фізичного здоров'я, спортивної форми окремих виконавців, позитивного соціально-психологічного мікроклімату та характеру міжособистісних відносин в колективі загалом, що наразі неможливо адекватно відобразити за допомогою вартісного вимірника.

Оскільки фінансова звітність не містить вичерпних даних щодо вартості ІК, то застосування методики VAIC для вимірювання ефективності використання ІК, на думку П. Столе, С. Столе та С. Ахо, містить низку дискусійних моментів, а саме:

- прирівнювання людського капіталу виключно до витрат на оплату праці некоректно, оскільки це не єдині інвестиції у персонал, до яких також слід відносити рекрутинг, навчання та підвищення кваліфікації, атестацію кадрів, відрядження тощо;
- визначення структурного капіталу за даним методом як різниці між доданою вартістю та людським капіталом робить його еквівалентним операційному фінансовому результату;
- формула ефективності структурного капіталу (SCE) є оберненою до способу розрахунку ефективності людського капіталу (HCE) та ефективності використання інвестованого капіталу (CEE) Однак підхід до економічної інтерпретації усі показників ефективності ідентичний, що суперечить логіці;
- за даною методикою інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості (VAIC) як результуючий показник визначається шляхом додавання коефіцієнтів ефективності людського, структурного та інвестованого капіталу, проте підстав підкреслювати ІК де-факто немає, оскільки по своїй суті ці складові визначають ефективність як параметр, що вимірює продуктивність [10, с. 535-536].

Водночас, представлені в даній статті результати співставлення рейтингу професійних досягнень футбольних клубів УЄФА з визначеними за методом VAIC показниками оцінки ефективності їх ІК засвідчили наявність низки відносних переваг його використання в умовах обмеженої наявності достовірного і достатнього інформаційного забезпечення, особливо для зовнішніх стейкхолдерів. Зокрема, оскільки метод VAIC був розроблений виключно для оцінювання ефективності ІК з урахуванням особливостей формування його складових та специфічності впливу на результати діяльності компанії, то в рамках даного методу існує можливість визначати ефективність управління як ІК загалом, так і найважливіших його компонент на основі мінімального обсягу загальнодоступної та стандартизованої за порядком формування фінансової інформації про діяльність компанії. Це також

спрощує аналіз ефективності ІК компанії в динаміці та забезпечує порівнюваність результатів оцінки успішності управління ІК різних компаній як на галузевому, так і міжгалузевому рівнях.

Перспективи подальших досліджень. На підставі вищевикладеного вважаємо, що дослідження зв'язку між ефективністю ІК та рівнем фінансової і професійної успішності компанії має значні перспективи саме із застосуванням інших спеціалізованих ROA методів, з-поміж яких на особливу увагу заслуговують методи метод прибутку від капіталу знань (Intangible Driven Earnings – IDE) [6] та метод розрахункової нематеріальної вартості (Calculated Intangible Value – CIV) [11]. Ці методи базуються, переважно, на даних фінансової звітності, але, водночас, потребують додаткової інформації щодо усереднених аналітичних показників, а саме, рентабельності фізичного та фінансового капіталу і ставки дисконтування доходів від ІК (для методу IDE) та рентабельності активів і ставки дисконтування прибутку (для методу CIV). Наявність доступної та достовірної інформації щодо зазначених середніх показників забезпечить розширене використання даних методів та підвищить вірогідність результатів оцінки ефективності управління ІК компаній.

Література

1. Базилевич В. Д. Проблеми оцінки, охорони і захисту прав об'єктів інтелектуальної власності в Україні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2012. №142. С. 5-9.
2. Вірченко В. В. Особливості оцінки об'єктів інтелектуальної власності // Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. 2014. Вип. 694-695. С.18-21.
3. Кендюхов О. В. Теоретичні засади організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2011. №36. С.152-158.
4. Лігоненко Л. О. Інтелектуальний капітал підприємства: науково-методичні засади та результати оцінювання // Економіка України. 2014. №15. С.46-57.
5. Чухно А. А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку // Економіка України. 2002. №11. С.48-55.
6. Gu F., Lev B. Intangible assets: Measurement, drivers, usefulness. Boston: Boston University School of Management Accounting, 2003. 52 p. URL: http://questromapps.bu.edu/qstnet/Personal/Faculty/Publication/pubUploads/Gu,_Feng_05.pdf?wid=1482
7. Iazzolino G., Laise D. Value added intellectual coefficient (VAIC): A methodological and critical review. // Journal of Intellectual Capital. 2013. Vol.14. Nr. 4. P. 547-563. <https://doi.org/10.1108/JIC-12-2012-0107>
8. Pulic A. VAIC™ – an accounting tool for IC management // International Journal of Technology Management. 2000. Vol. 20. Nr.5-8. P.702-714. URL: <https://doi.org/10.1504/IJTM.2000.002891>
9. Pulic A. The principles of intellectual capital efficiency-A brief description. Zagreb: Croatian Intellectual Capital Center, 2008. 22 p. URL: https://www.researchgate.net/profile/Ante_Pulic/publication/265262960_The_Principles_of_Intellectual_Capital_Efficiency_-_A_Brief_Description/links/56bb34d108ae127edd55e515.pdf
10. Stähle P., Stähle S., Aho S. Value added intellectual coefficient (VAIC): a critical analysis // Journal of Intellectual Capital. 2011. Vol.12. Nr.4. P.531-551. URL: <https://doi.org/10.1108/14691931111181715>
11. Stewart T. Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations. New-York: Doubleday, 1997. 240 p.

12. How the club coefficients are calculated. URL:
<https://www.uefa.com/memberassociations/uefarankings/club/about/>
13. Ten-year club coefficients. URL:
<https://www.uefa.com/memberassociations/uefarankings/revenue/>

References

1. Bazylevych V. D. Problemy otsinky, okhorony i zakhystu prav ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti v Ukraini // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. – 2012. – Nr. 142. – P. 5-9.
2. Virchenko V. V. Osoblyvosti otsinky ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti // Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Ekonomika. – 2014. – Vol. 694-695. – P. 18-21.
3. Kendiukhov O., 2011. Teoretychni zasady orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva // Visnyk Ekonomiky Transportu i Promyslovosti. – 2011. – Nr. 36. – P. 152-158.
4. Ligonenko L. Intelektualnyi kapital pidpriemstva: naukovo-metodychni zasady ta rezultaty otsiniuvannia // Ekonomika Ukrainy. – 2014. – Nr. 15. – P. 46-57.
5. Chukhno A. Intelektualnyi kapital: sutnist, formy i zakonomirnosti rozvytku // Ekonomika Ukrainy. – 2002. – Nr. 11. – P. 48-55.
6. Gu F., Lev B. Intangible assets: Measurement, drivers, usefulness. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:
http://questromapps.bu.edu/qstnet/Personal/Faculty/Publication/pubUploads/Gu,_Feng_05.pdf?wid=1482
7. Iazzolino G., Laise D. Value added intellectual coefficient (VAIC): A methodological and critical review // Journal of Intellectual Capital. – 2013. – Vol. 14. – Nr. 4. – P. 547-563.
<https://doi.org/10.1108/JIC-12-2012-0107>
8. Pulic A. VAIC™ – an accounting tool for IC management // International Journal of Technology Management. – 2000. – Vol. 20. – Nr. 5-8. – P. 702-714. <https://doi.org/10.1504/IJTM.2000.002891>
9. Pulic A. The principles of intellectual capital efficiency-A brief description. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:
https://www.researchgate.net/profile/Ante_Pulic/publication/265262960_The_Principles_of_Intellectual_Capital_Efficiency_-_A_Brief_Description/links/56bb34d108ae127edd55e515.pdf
10. Stähle P., Stähle S., Aho S. Value added intellectual coefficient (VAIC): a critical analysis // Journal of Intellectual Capital. – 2011. – Vol. 12. – Nr. 4, – P. 531-551.
<https://doi.org/10.1108/14691931111181715>
11. Stewart T. Intellectual capital: The new wealth of organizations. New-York: Doubleday, 1997. 240 p.
12. How the club coefficients are calculated. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:
<https://www.uefa.com/memberassociations/uefarankings/club/about/>
13. Ten-year club coefficients. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:
<https://www.uefa.com/memberassociations/uefarankings/revenue/>

Hanna Mysaka, Ph.D., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Ivan Derun, Ph.D.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

RELATIONSHIP BETWEEN THE COMPANY'S PROFESSIONAL SUCCESS AND ITS INTELLECTUAL CAPITAL EFFICIENCY MANAGEMENT (by VAIC method)

At the current stage of economic relations development, intellectual capital becomes one of the main competitive advantages of the company. This necessitates the operative and rational management of its components in order to achieve the company's economic and financial prosperity in conditions of a highly competitive environment and limited financing opportunities. At the same time, professional success is one of the objective non-financial displays of the company's intellectual capital effective management. The authors have proved that a quantitative measurement of companies' professional achievements provides the ability to verify the assessing results of efficiency management of their intellectual capital. The study deals with the analysis of the adequacy of the results of Value Added Intellectual Coefficient (VAIC method) for assessing the intellectual capital efficiency, based on the indicators of companies' public financial statements and the level of their professional success, determined on the basis of professional rating data. The authors have selected the UEFA Club Ranking as the most suitable instrument of professional performance measurement for football clubs' comparative IC efficiency assessment. The paper contains empirical analysis results of the advantages and disadvantages of VAIC method to assess the companies' intellectual capital management efficiency on the example of the TOP 50 UEFA Club Ranking for 2014-2018 and the football clubs' annual reports. The authors have proved that VAIC method provides the results that are in some measure consistent with the rating of the football clubs' professional achievements.

Key words: employed capital, intellectual capital, human capital, VAIC method, structural capital, professional success, financial statements.

Анна Мысака, канд. экон. наук, доцент,
КНУ имени Тараса Шевченко
Иван Дерун, канд. экон. наук
КНУ имени Тараса Шевченко

СВЯЗЬ МЕЖДУ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ УСПЕШНОСТЬЮ КОМПАНИИ И ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ УПРАВЛЕНИЯ ЕЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ КАПИТАЛОМ (по методу VAIC)

Установлено, что профессиональная успешность компании является определяющим нефинансовым признаком эффективного управления ее интеллектуальным капиталом. Доказано, что количественное измерение профессиональной успешности компаний обеспечивает возможность верификации результатов оценки эффективности управления их интеллектуальным капиталом. На примере клубного рейтинга УЕФА за 2014-2018 гг. и ежегодных годовых отчетов футбольных клубов, входящих в его ТОП 50, эмпирическим путем проанализированы преимущества и недостатки использования метода VAIC для оценки эффективности управления интеллектуальным капиталом субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: инвестированный капитал, интеллектуальный капитал, человеческий капитал, метод VAIC, структурный капитал, профессиональная успешность, финансовая отчетность.